

Prof. UG dr hab. Iwona Sagan
Uniwersytet Gdański
Katedra Geografii Ekonomicznej

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej mgr **Williama Hernando Alfonso Piña** pt. „**New dynamics of urbanization and suburbanization in developing countries. Analysis of the contemporary process of urban expansion in Bogotá D.C., Colombia**” wykonanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Czerny na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.

Recenzowana rozprawa obejmuje 130 stron tekstu, 20 tabel i 36 rycin.

Przedłożona do oceny dysertacja jest zbiorem spójnych tematycznie pięciu artykułów (czterech opublikowanych i jednego w druku), które formułują poszczególne rozdziały pracy. Zbiór opatrzony został wstępem i wnioskami. Każdy z artykułów - rozdziałów tematycznych pracy posiada ten sam układ treści, a mianowicie składa się z wprowadzenia, omówienia literatury przedmiotu, omówienia zastosowanych metod badawczych i zebranych danych, dyskusji nad uzyskanymi rezultatami badań oraz wniosków kończących. W każdym z rozdziałów znajduje się osobne zestawienie wykorzystanej literatury i materiałów źródłowych.

Wstęp ma charakter ogólnego wprowadzenia do tematu pracy. Autor w sposób prawidłowy zarysowuje ogólną koncepcję pracy oraz przedstawia podejścia teoretyczne, które wykorzystuje do sformułowania metod postępowania badawczego oraz analiz interpretacyjno - wyjaśniających. Z nich też wywodzi potrzeby badawcze w zakresie problematyki procesów urbanizacji i suburbanizacji, na bazie których formułuje hipotezy badawcze pracy, mówiące o specyfice badanych procesów w krajach rozwijających się i o ich wpływie na zrównoważony rozwój miast. Weryfikacja postawionych hipotez w aspekcie poznawczym, teoretyczno-metodologicznym i metodycznym służy realizacji głównego celu pracy, a mianowicie identyfikacji relacji istniejących pomiędzy procesami metropolizacji i regionalizacji oraz określeniu zasadniczych cech tych procesów krytycznych dla jakości życia mieszkańców.

Praca posiada również wymiar aplikacyjny. Celem prowadzonych przez Autora badań jest bowiem wskazanie kierunków polityki publicznej wspierających zrównoważony rozwój regionów miejskich.

We wstępie przeprowadzona została dyskusja dotycząca definicyjnego zakresu i konceptualnego rozumienia podstawowych terminów używanych w pracy, a odnoszących się do omawianych typów procesów urbanizacyjnych. Na liście definiowanych terminów Autor umieścił pojęcia eksurbanizacji, kontrurbanizacji, decentralizacji oraz peryurbanizacji. W zestawieniu tym pominięte jednak zostały ważne i wykorzystywane w analizie terminy takie jak: suburbanizacji, metropolizacja, rozlewanie się miasta czyli *urban sprawl* czy też pojęcie regionu miejskiego (*city-region*) pojawiające się we wnioskach końcowych pracy. Szczególnie istotne w tym zestawieniu jest pojęciowe rozróżnienie terminów suburbanizacji, peryurbanizacji i eksurbanizacji. Precyzyjne określenie rozumienia tych terminów jest szczególnie istotne w kontekście dyskusji nad specyfiką procesów urbanizacyjnych w Ameryce Południowej, mających nieporównywalną z procesami urbanizacyjnymi w Europie dynamikę i skalę przestrzenną. Termin peryurbanizacja jest często utożsamiany w badaniach europejskich z eksurbanizacją co jednak zdecydowanie nie jest tym samym w odniesieniu do rozlewających się miast obu Ameryk.

Rozdział drugi pracy, a jednocześnie pierwszy z problemowych artykułów składających się na jej zawartość, opisuje specyfikę procesów urbanizacyjnych w Ameryce Południowej. Szczegółowej analizie Autor dokonuje na przykładzie trzech wybranych miast metropolitalnych, a mianowicie Buenos Aires, Santiago de Chile oraz miasta Meksyk. Wszystkie trzy wybrane do analizy miasta charakteryzują się ogromną skalą, intensywnością i w znacznej mierze niekontrolowanym charakterem zachodzących w nich procesów urbanizacyjnych. Na podstawie przeprowadzonej analizy Autor wykazuje w jakim stopniu gwałtowny, ekstensywny, czy wręcz grabieżczy charakter procesów urbanizacyjnych przyczynia się do narastania społecznych nierówności. Przeprowadzona analiza wskazuje na szczególny typ relacji łączących charakter postępującej, żywiołowej urbanizacji terenów, jakości środowiska i jakości życia mieszkańców tych terenów. Bardzo interesującym wnioskiem interpretacyjnym jest odwołanie się do prawidłowości mówiącej o silnym rozprzestrzenianiu się miast w okresie recesji i o konsolidacji przestrzennej czyli o intensyfikacji rozwoju do wewnątrz w formie tzw. *compact city* w okresach wzrostu gospodarczego. Mankamentem analizy kreślącej panoramiczny obraz urbanizującego się gwałtownie kontynentu jest brak informacji w jaki sposób zostało zdefiniowane ubóstwo w każdym z omawianych przykładów. Ma to istotne znaczenie w analizie porównawczej obejmującej różne systemy państwowe i tym samym statystyczne, a wykazującej wpływ intensywnej urbanizacji na pauperyzację społeczną.

Kolejny rozdział pracy analizuje charakter procesów urbanizacyjnych w Kolumbii na podstawie dynamiki rozwoju regionu miasta stołecznego Bogoty i wywołanych nim przekształceń środowiskowych. Autor identyfikuje podstawowe czynniki wpływające na charakter procesów urbanizacyjnych w regionie. Zasadniczej podbudowy teoretycznej dla tej części analizy dostarcza koncepcja tzw. *Nowej Geografii Ekonomicznej*. Odwołując się do modelowych ujęć analizy terytorialnej Autor przytacza klasyczne teorie lokalizacji, a w tym model Thünera oraz teorię miejsc centralnych Christallera i Löschera jako koncepcje dobrze wyjaśniające kształtowanie się gospodarczo-społecznych systemów przestrzennych. Biorąc pod uwagę, iż Autor omawia w analizie problem optymalnej wielkości miasta w stosunku do jego rangi w regionalnym systemie osadniczym należałoby raczej odwołać się do modelu wielkości i kolejności miast Zipf'a lub rozkładu Pareto. W przeglądzie literatury zdecydowanie brak jest powołania na twórcę *Nowej Geografii Ekonomicznej* Paula Krugmana.

Niewątpliwym wkładem Autora w analizę procesów urbanizacyjnych w regionie Bogoty jest próba modelowego uporządkowania przebiegu tych procesów, którą zawarł w zestawieniach tabelarycznych (tabele 3.3. – 3.5). Aspekt poznawczy tej części pracy zostałby wzbogacony gdyby autor podjął próbę modelowego ujęcia przestrzennej strefowości procesów urbanizacyjnych w regionie.

W omawianym rozdziale Autor zwraca też uwagę na ważki problem braku danych statystycznych na poziomie niższych niż region jednostek terytorialnych. Sytuacja ta utrudnia nie tylko prowadzenie analiz terytorialnych struktur wewnątrzregionalnych, w tym miejskich ale tym samym prowadzenie przez władze lokalne polityki opartej na faktach (*evidence based policy*). Konieczność rozwoju systemów agregacji statystycznej jest bez wątpienia jednym z istotniejszych wniosków aplikacyjnych wynikający z analizy.

W rozdziale czwartym Autor szczegółowo analizuje procesy urbanizacji i suburbanizacji w obszarze aglomeracji Bogoty i otaczającym regionie w latach 1998 – 2010. W znacznej mierze zakres tematyczny tego rozdziału pokrywa się z zakresem rozdziału poprzedniego. Analiza procesów bazuje na opisie dynamiki zmian następujących statystycznych mierników stopnia zurbanizowania terenu: zmian w udziale użytków miejskich w strukturze użytkowania badanego terenu, liczby nieruchomości przypadających na hektar badanego obszaru oraz zmian w liczbie ludności i gęstości zaludnienia badanych gmin. Na podstawie wybranych mierników zostały zidentyfikowane kierunki oraz siła presji urbanizacyjnej w strefie podmiejskiej Bogoty. Całość analizy wydatnie wzbogaca badanie

mobilności w regionie i delimitacja stref dojazdów do stolicy. Opracowane mapy izochron dobrze ilustrują zasięg funkcjonalnych powiązań Bogoty.

Interesującym wymiarem omawianych procesów suburbanizacyjnych jest ich specyfika polegająca na wzroście izolowanych przestrzennie, małych jednostek osadniczych zlokalizowanych w różnej odległości od miasta centralnego, które zaczynają rozrastać się w wyniku napływu suburbantów. Badacze procesów urbanizacyjnych określają ten unikatowy, właściwy dla Ameryki Południowej typ rozprzestrzeniania się największych miast jako miejski wzrost komórkowy w obszarze peryferyjnym. Ten typ rozlewania się obszaru zurbanizowanego potwierdził swymi badaniami Autor dysertacji. Specyfika suburbanizacji koncentrującej się w ośrodkach oddzielonych od centralnego obszaru metropolitalnego strefami niższej intensywności zabudowy oraz wiejskimi wskazuje na typowe dla tzw. *urban sprawl* czyli rozlewania się miasta procesy eksurbanizacji. Bliższe są też one procesom określanym mianem peryurbanizacji choć ten typ procesów odnosi się raczej do mniejszej, europejskich skali przestrzennej. Dyskusyjnym jest zatem określanie tego typu procesów pojęciem rozumianej w sposób klasyczny suburbanizacji. Zdecydowanie brakuje zatem w pracy dyskusji porównującej naturę tych procesów i sposób ich rozumienia w ujęciu Autora. Termin *urban sprawl* nie został wprowadzony i omówiony we wstępnej części pracy a jest zdefiniowany dopiero w czwartym rozdziale. Brakuje zatem w pracy uporządkowania terminologicznego, które ma istotne znaczenie metodologiczne w badanej tematyce.

Brak terminologicznego porządku dotyczy też stosowanego przez Autora nazewnictwa omawianych jednostek terytorialnych. Autor niekonsekwentnie stosuje nazwy Bogotą D.C., Bogotą, Bogotą – Savanna Region, Bogotą Region, Savanna of Bogotą, Bogotą Savanna, Bogotą and Savanna. Zdecydowanie brak jest we wstępie pracy mapy ukazującej podział administracyjny omawianego obszaru, która zdecydowanie ułatwiłaby czytelnikowi percepcję tekstu, także w sytuacji zamiennie i skrótowo stosowanych nazw obszarów.

Rozdział piąty, wykorzystuje koncepcję miejskiego metabolizmu celem oceny stopnia zrównoważenia rozwoju Bogoty. Bez wątpienia jest to bardzo interesujący wkład w badanie charakteru procesów urbanizacyjnych w Kolumbii. Autor stosuje w tym badaniu podejście systemowe wykorzystując jedną z jego technik, a mianowicie model typu *input – output*. Po stronie zasobów, które konsumuje system miejski umieszcza zużycie energii, wody, surowców budowlanych oraz żywności. Po stronie produkowanych przez miasto odpadów znajdują się: emisja zanieczyszczeń, ścieki i odpady stałe. Zestawienie statystyk zużycia surowców i produkcji odpadów w ujęciu całkowitym i na głowę mieszkańca dobrze ilustruje efektywność funkcjonowania systemu miejskiego.

Ostatni problemowy rozdział pracy porusza zagadnienie wpływu procesów urbanizacji i suburbanizacji na zdrowie mieszkańców badanego regionu. Autor przeprowadza analizę korelacyjną zestawiając podstawowe mierniki intensywności procesów urbanizacji z poziomem śmiertelności w regionie i głównymi jej przyczynami czyli rodzajami chorób oraz poziomem zabójstw. Przeprowadzona analiza wykazała, iż niekontrolowana, żywiłowa suburbanizacja obniża jakość życia w podmiejskich gminach poddanych działaniu tych procesów powodując wzrost chorób, przestępczości i w efekcie śmiertelności przede wszystkim wśród najbiedniejszych warstw mieszkańców. Autor wskazuje na problem rozwarstwiania się społeczeństwa w efekcie intensywnej urbanizacji i płynących z tego faktu niekorzystnych zjawisk społecznych. Podkreśla, że ta niekorzystna zależność jest głównym wyzwaniem stojącym przed władzami lokalnymi i prowadzoną przez nie polityką terytorialną.

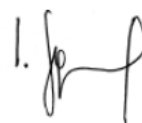
Całość analizy podsumowują i spajają w całość wnioski kończące, których zasadniczym elementem jest tablica systematyzująca zakresy, kryteria i rezultaty zestawionych w pracy badań. Pewną niekonsekwencją części podsumowującej jest wprowadzenie terminu regionu miejskiego *city region*, który nie pojawia się i nie jest wcześniej dyskutowany w pracy.

Recenzowana praca nie jest wolna od pewnych braków edytorskich. Należą do nich takie niedociągnięcia jak błędne powołania na ryciny w tekście (s. 17, 27), utrudniający ogłód podział tablic pomiędzy stronami (s. 51-53), brak podania źródeł w szeregu tablic i rycin (tab. 3.1, 5.1, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7, 5.8, 6.2, 6.3; ryc. 5.2, 5.3), zła jakość niektórych rycin powodująca ich nieczytelność (ryc. 6.2, 6.3, 6.4, 6.5). W historii Buenos Aires błędnie podano wiek jego powstania i rozwoju (s.21). Korekty językowej wymagałby przede wszystkim wstęp pracy.

W podsumowaniu recenzji pragnę podkreślić, że opiniowana dysertacja stanowi liczący się wkład w analizę kluczowych dla współczesnych przemian globalnych procesów urbanizacyjnych. Poprzez opis i analizę specyfiki procesów urbanizacji i suburbanizacji w Ameryce Łacińskiej, dokonaną przez regionalnego badacza praca wnosi istotny, oryginalny wkład w dorobek badawczy w tej dziedzinie, przełamujący hegemonię opracowań anglojęzycznych autorów reprezentujących państwa Zachodu. Pan William Hernando Alfonso Piña przedstawiając niniejszą rozprawę wykazał się posiadaniem rozległej wiedzy teoretycznej na badany temat, umiejętnością samodzielnego formułowania problemów naukowych, znajdowania sposobów ich rozwiązywania i tym samym prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa odpowiada kryteriom merytorycznym i formalnym jakie spełniać powinna praca doktorska, określonym w art. 13 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15.01.2004 r.

Ze względu na powyższe stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy zatytułowanej „New dynamics of urbanization and suburbanization in developing countries. Analysis of the contemporary process of urban expansion in Bogotá D.C., Colombia” jako pracy na stopień naukowy doktora oraz dopuszczenie Pana Williama Hernando Alfonso Piña do publicznej obrony.

A handwritten signature in black ink, appearing to be the name 'I. Piña', written in a cursive style.

Gdańsk, 19 lipca 2014